

portjáról, egész más munkamódszert kellett alkalmaznia, mint legtöbb kortársa, kik nem irtak le egyebet, mint a saját vagy a hozzájuk közelálló életét. A helyszíni kiszállás, az ujságok, statisztikák, bűnügyi esetek tanulmányozása mind Zola munkamódszerének arzenáljából való.

Valamely mű vizsgálatakor nem szabad mellőzni azokat a szempontokat, melyek az író a könyv megírásánál vezették. Az írói szándék és a szándék megvalósítása feltétlen kritérium a helyes bírálathoz. Zolát *A Föld* megírásakor olyan szempontok vezették, olyan szándékok hatották át, melyeknek érvényrejuttatásával az eddigi irodalom legnagyobb és legjelentősebb parasztrejénjét adhatta volna. Sajnos ebben a műben az író szándéka és megvalósítása között elvész a kapcsolat. A holland *Van Santen Kolff*hoz irt levelében a következőképpen határozza meg szándékait: „Megakarom ragadni parasztságunkat történetükkel, szokásaikkal, szerepükkel; felakarom vetni a tulajdon társadalmi kérdését; megakarom mutatni, hova haladunk abban a mezőgazdasági válságban, mely oly sulyos e pillanatban.“ — S tényleg Zola, hogy megértse mindezeket a kérdéseket, *Guesdet* kezdi tanulmányozni. Ennek ellenére azonban: szándékaiból semmi sem valósult meg *A Föld*-ben. A francia parasztságot multjával, jelenével és jövőjével korántsem sikerült megragadnia úgy, mint ahogy akarta. A *Föld*-ből hiányzik a francia nagybirtokos a nagybirtokossal hiányzik a parasztság legnagyobb számát kitevő vagyontalan paraszt: a falusi bérmunkás. Rognes-ben a nagybirtokot Hourdequin 200 hektáros majorja képviseli. De a nagybirtokos és a nagybirtokos, mintha nemis létezne: de Chedeville, a nagybirtokos nem jelenik meg az egész könyvben, csak a választások idején, akkor sem nagybirtokos mi-voltában, hanem mint hivatalos képviselőjelölt, mint a császár egyik barátja. Jean, a nincstelen bérmunkás csak nagyon epizódyszerűen, korántsem, mint osztálya képviselője lép elénk. A *föld* parasztjai az átlag tíz hektár földdel és egyéb jószággal rendelkező középbirtokos Fouanok s a könyv ennek a középbirtokos parasztságnak a földéhségéről, földhöz való ragaszkodásáról szól. De még ezeket a középbirtokos parasztokat sem írta meg a maguk harcaival és küzdelmeivel. Hiányzik a regényből az új földesur, a bank, az uzorás, a gabonatröszt, egyszóval mindazok sorozata, akik ellen a középbirtokosnak is sulyos harcot kell folytatni. Így azután a regény parasztjai csak a természet és egymás ellen harcolnak. Azt sem sikerült megírnia Zolának, hogy hova halad a mezőgazdasági válság. Az egész válságot az amerikai buza beözönlésének tulajdonítja, viszont ennek a szerepe nagyon mellékes a regényben.

A XIX. század francia irodalma 3 parasztrejénnyel termelt ki: *Balzac: Les Paysans; Le Roy: Jacquou le Croquant; Zola: La Terre*. Balzac regénye védőbeszéd a nagybirtok mellett, melyben társadalmi ideált látott. Le Roy regényében viszont a szegény parasztok harca bontakozik ki Lajos Filöp uralkodása kezdetén. Croquant, a szegény paraszt egyik legszebb típusa a francia irodalomnak. Ez a könyv hatalmas példája az igazi (társadalmi) realizmusnak. E két regény közt foglal helyet Zola regénye, mely a középbirtokos parasztot írja le falujában, távol a társadalmi mozgalmaktól, azét a parasztét, aki a belső és egymáselleni harcban emészti fel magát. Zola mentségére szolgáljon, hogy olyan korszakban írta könyvét, melyben a falu közömbössége uralkodó vonás. (G. S.)

A BIOGRAFIA HITELJAVITÓL. A biográfiának ma Harsányi Zsoltjai vannak: regényirói. A biográfia tehát egy hitelét-vesztett műfaj. És hiába vannak Illyés Gyulák: a bizalmatlanság a biográfiákkal szemben nehezen tud felengedni. Annette Kolb művét — *Mozart. Sein Leben* (Bermann-Fischer, Wien) — a szerző aszketikus lirájának kijáró tisztelettel vettem a kezembe, de a csalódás elmaradt: Mozart életének édes-

fanyar valósága, a zenével telített Annette Kolb frázistalan, fegyelmezett stílusában tükröződik a legméltóbban. A keserűség nem érzeleg, de valóságot regisztrál. Mozart, kinek testi valóságát nem lehet megfogni, ki van szolgáltatva minden beképzelésnek, hozzáadásnak és hozzádörgölődésnek. A hóviharban elfuló tragikus vég, az egyedül a sirásó asszisztálásával földbehuppanó árva koporsó, az ismeretlen sir: a liraragadozók kivédhetetlen zsákmánya. Az ismeretlen sir, az emberkiséret nélküli utolsó ut izgató momentum és Annette Kolb sem tudja magát kivonni a hatása alól. A maga módján eljátszik egy gondolattal: két majdnem egykorú, különböző árva sir között von párhuzamot. Mozart sirja nála Mária Antóniát idézi. A vég, a közösen árva és borzongató különös vég az együttes kezdetet. A csodagyerek Mozart valamikor együtt játszott a gyerek Mária Antóniával a schönbrunni kastélyban. Egyszer a fényes parketten Mozart elcsuszott, Mária Antónia odarohan és felemeli, mire a kis Mozart azonnal megkéri a kezét... De ezt a gondolatot a csodaélet determinálta: a csodagyerek, aki a kálváriába torkolt. Ez a királynőt társító gondolatjáték csak a bevezetőben villan fel, a nekiindulásnál, a szürkülő Mozart-élet fanyarsága a biografust a valóságra inti és az igazi csodára: a művekre. Annette Kolb a testi élet mérlegét a számok poenjével zárja le: az özvegynek, aki állandóan rágta Mozart fülét és aki halála után mégis 250 ezer forintot hagy hátra, 16 év múlva jut eszébe, hogy a sirt illenék meg is keresni! A sirpoén tudatosan sikkad el a biográfia végén, hogy a halhatatlan poén — a Requiem — biográfusa jusson szóhoz és ítélethez. Így lesz Mozart fellebbezhetetlenül „a katholicizmus glóriája“, az a Mozart, akinek életét a salzburgi egyházfő keserítette a legjobban és aki a bécsi hercegérsek szolgálatában, a személyzet asztalához szorult, rangsorban csak a komornyikok után következve! A könyv történelmi értékét nagyban emeli a rengeteg Mozart-levél. Így tudjuk meg, hogy Mozart pacifista volt már akkor, amikor ez a szó még az ismeretlenség homályában készülődött mosti véres bűnhődésére. Egy helyen ezt írja Mozart: „Ami azonban nézetem szerint a legveszedelmesebb, az a borzalmas militaire, melynek semmi értelmét nem látom“. Értékes felismerés, melyet igazában csak akkor tudunk kellőleg értékelni, ha egy másik biográfiában — Walther Schneider: *Schopenhauer* (u. ott) — rácsodálkozunk Schopenhauer végrendeletére, melyben vagyonának általános örökösévé „a Berlinben, a 48-49-es lázadásoknál a németországi törvényes rend megvédésénél és helyreállításánál megrokkant, illetve a harcokban elesett porosz katonák és hátramaradottjainak támogatására létesített segélyalapot“ teszi meg. A regresszió szegénylegényei, a militarizmus professzionistái, mint Schopenhauer jutalmazottjai! Az élet elején, mint ígéző emlék, ott áll atyjának Heinrich Floris Schopenhauernek dacba merevedett plasztikus állhatatossága. Amikor Danzigot megszállják a poroszok, Schopenhauer, a fiatal kereskedő, aki gyönyörű lóistállót tart, nehezen jut zabhoz. A hozzá beszállásolt porosz tábornok — szintén lóbolond — megsajnálja az állatokat és szabad zabbehozatalt engedélyez a fiatal Schopenhauernek. A felelet: „Köszönöm a porosz tábornok jóakarátát, de ha kifogy a zabom, leszuratom a lovaimat!“ Ez a poroszgyűlölet 1793-ban végleges emigrációra készíti és Schopenhauer atyja kivándorol a „szabad“ városok egyikébe: Hamburgba. És ennek az állhatatos és áldozatos demokratának a fiából lesz a későbbi „Demokratenfresser“! A végrendelet nem logikus következmény, de ficam, görcs, oldalkanyarodás és tévedés. A schopenhaueri filozófia csiráját a touloni arzenál ültette. És ez a csiramag undort, tehetetlenséget ültetett, elfordulást egy világtól, mely a fegyveres barbárizmus rizikójára van alapítva. Napoleon fegyverkovácsműhelye: a gályarabok pokla, ez a kevés civilhalandónak engedélyezett dantei panoptikum az elhatározó etikai fun-

damentum: „A szenvedés, melyet magamtól el és másokra tolok, ezzel csak szaporodik. Az eredendő baj, a világ bűne az egoisztikus továbbadás folytán egyre nagyobbra duzzad. Ezért a sok szenvedés ezen a földön“. Az élet utolsó gesztusa, a haldokló végső akarata ennek az etikának túntetően nyilvános arculcsapása. — Schopenhauer idejétől, korától elfordult ember: a napoleoni harcok, a nemzeti fellángolás nála süket fülekre találtak. Ez az időtől elfordulás a végén paradoxmód mégis az időt szolgálja, a korjellegét, de károsan, visszájára fordultan. A kortól való elfordulás a végén csak egyet akar: zavartalanságot, iróasztalkényelmet. Aki ezt hozza s garantálja, megérdemli a zsoldot. Mindegy, hogy porosz katona vagy francia gránátos. Ez a kézenfekvő magyarázat. Schneider biográfiáját olvasva — melynek talán legnagyobb érdeme, hogy Schopenhauer filozófiai világképét mindenki számára érthető plasztikus egyszerűséggel vázolja fel — közelebbi magyarázatra bukkanunk és ez nem más, mint Schopenhauer hálája a katona-komplekszum iránt. Az agyonhallgatott Schopenhauer első rajongói jogászok, ügyvédek és katonatisztek voltak. Ime a magyarázat: „Hogy az első igenlők épp a jogászok voltak, ez érthető: az akaratszabadság, melyet Schopenhauer a világtörténelem középpontjává avat, az a pont, melyhez a jogász-hivatás is kapcsolódik. A jogász a schopenhaueri tan révén meg van győződve hivatása nagyságáról és nehézségéről, mert ez a hivatás közvetlen érintkezésben áll a világproblémával... A katonai institucióban a „magánvaló dolog“ ugyyszólván, mint ezen institució minden tagjában fellelhető egyetlen akarat világosan kimutatható. Az igazi katona az egész véderő megtestesítőjének tudja magát... A teljes akaratszabadság — poétikus hasonlattal élve — a közelharcban ölt testet, a katonai hivatás döntő pillanatában. A világmegváltás filozófiai értelemben itt egyenlő a hősi halállal. A schopenhaueri filozófia — a fantasztikus szemlélet szemüvegén nézve — a katonai hivatás igazolása“. Legfőbb ideje — Schneider biográfiája bizonyítja — hogy a porosz katonalényeg rontó nyomait ott is kikutasuk, ahol arra a legkevésbé gondolunk! (Fábry Zoltán)

MAGYAR NÉPISMERET. *Ortutay* Gyula füzete (*Magyar Szemle Társaság*, 1937) a magyar népismeret tudományos feltételeit állapítja meg, de rámutat a szociális vonatkozásokra is. „A mai országhelyzet egyre sürgetőbb társadalmi és nemzeti feladattá teszi parasztságunknak mind teljesebb és egységes szempontok szerinti megismerését, az ország-szervezés feladata ezek nélkül az ismeretek nélkül meg nem valósulhat“. Az európai néprajzi érdeklődéssel kapcsolatban látja a problémát s induktíve jön rá, hogy *a parasztlétezés mennyire elválaszthatatlan a társadalom szerkezeti problémáitól*. A középkorban a térítő és kereskedői utak kalandos híradásai, a 18. században Rousseau utópisztikus felfogása a természeti népek boldog állapotáról az első lépések a néprajz kutatás terén s csak ezt a primitív fokot követik a racionalisztikus és természettudományos nézőpontok. Rousseau történetfilozófiája, Percy angol ballada gyűjtése, a Grimm testvérek meseíró munkája, a népiességnek egész Európát előntő áradata vezetnek a paraszti kulturák vizsgálatához és a néprajzi ismeretek tudományos feltételeihez, megalapozásához.

A magyar parasztszemléletnek külön szakaszokat szentel *Ortutay* Tessedik és *Berzeviczy* munkáin át — egészen a mai helyzetig s mindig a történelmi és társadalmi helyzettel hozza összefüggésbe a néprajzi ismereteket s ez annál fontosabb, mert ebben a problémában a romantikus elem nagy szerepet játszott s ezt csak a valóság konkrét látása tudta eloszlatni. A romantikus korban a magyar népismeretnek is át kellett